

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته علوم سیاسی

موضوع:

تأثیر عوامل واگرایی بر دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال

عربستان سعودی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر اسد ا... اطهری

استاد مشاور:

سرکار خانم دکتر فاطمه شکوهی آذر

پژوهشگر:

حسن درویش شانی

سال تحصیلی:

بهار ۹۲

تهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب حسن درویش شانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۸۰۶۵۰۲۴۷۰۰ در رشته علوم سیاسی که در تاریخ ۹۲/۳/۲۵ از پایان نامه خود تحت عنوان تاثیر عوامل واگرایی بر دیپلماسی دفاعی ج. ا. ایران در قبال عربستان سعودی با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۲/۳/۲۵

حسن درویش شانی دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی از پایان نامه خود دفاع نموده و بانمره
به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

تقدیم به:

روح پاک پدرم، که عالمانه به من آموخت تا چگونه در عرصه زندگی، ایستادگی را تجربه نمایم؛

و به مادرم، دریای بی کرانِ فداکاری و عشق، که وجودم برایش همه رنج بود و وجودش برایم همه مهر؛

و به همسرم، که سایه مهربانیش، سایه سار زندگیم بوده، او که با صبر و تحمل، مشکلات مسیر را برایم تسهیل نمود.

و به فرزندم، حسام الدین.

بسمه تعالی دانشکده علوم سیاسی این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشکده تهیه شده است	
نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی کد واحد: ۱۰۱ کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۸۱۲۹۰۲۰۵۳	
عنوان پایان نامه: تاثیر عوامل واگرایی بر دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی	
نام و نام خانوادگی دانشجو: حسن درویش شانی شماره دانشجویی: ۸۸۰۶۵۰۲۴۷۰۰ رشته تحصیلی: علوم سیاسی	تاریخ شروع پایان نامه: نیمسال دوم ۹۰-۸۹ تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۲/۳/۲۵
استاد راهنما: جناب آقای دکتر اسد... اطهری استاد مشاور: سرکار خانم دکتر فاطمه شکوهی آذر	
آدرس: خیابان دماوند-خیابان وحیدیه-کوچه شهید نجاری-کوچه نیک اعتقادی پلاک ۲ طبقه سوم تلفن: ۷۷۹۹۱۴۴۱-۰۲۱	
<p>چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):</p> <p>هدف این پژوهش بررسی تاثیر عوامل واگرایی بر دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی است. فرضیه پژوهش بر این محور قرار دارد که، "افزایش عوامل واگرا (تفاوت های قومی مذهبی، ساختار سیاسی، اختلاف های ایدئولوژیکی و رهبری جهان اسلام، دخالت قدرت های بزرگ) در روابط ج.ا. ایران و عربستان، تحقق دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی را با مشکل مواجه ساخته است." این پایان نامه با بهره گیری از روش پژوهش کتابخانه ای مطالب گردآوری شده را در شش فصل دسته بندی نموده است. فصل اول به کلیات تحقیق و فصل دوم به توضیح، تعریف و تبیین دیپلماسی دفاعی اختصاص یافت. در فصل سوم به تاریخچه روابط سیاسی امنیتی ج.ا. ایران و عربستان سعودی پرداخته و در فصل چهارم به وضعیت جغرافیایی و ساختار سیاسی و نظامی عربستان سعودی اشاره گردید. در ادامه در فصل پنجم به سیاست خارجی عربستان سعودی و چالشهای دفاعی - امنیتی عربستان سعودی و در فصل ششم به دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی پرداخته شد. با توجه به مطالب مطرح شده طی این فصول می توان گفت اولاً، در بین کشورهای حوزه خلیج فارس و منطقه ژئواستراتژیک خاورمیانه، جمهوری اسلامی ایران و عربستان، دو کشور مهم و تاثیر گذار محسوب می شوند. دوماً مفهوم دیپلماسی دفاعی یکی از مفاهیم نو و جدید بوده که در حقیقت نگاه ناگزیر امروزی به همان مفهوم سنتی روابط دفاعی و امنیتی بین واحد های دولت سملت است. سوماً، با نگاه به ویژگی های ایران و عربستان سعودی که در قالب مسائلی مانند نقش این دو کشور در جهان اسلام، موضوع حج، بازار نفت، حضور فعال هر دو کشور در مجامع بین المللی، منطقه ای و اسلامی، موقعیت ویژه جغرافیایی در منطقه خلیج فارس و برخورداری از اقلیت شیعه و سنی، حکایت از اهمیت ایران و عربستان سعودی برابریکدیگر دارد. در کنار عناصر فوق، اختلاف نظر میان ج.ا. ایران و عربستان که متأثر از عواملی مانند تفاوت های قومی و مذهبی، تفاوت در ساختار های سیاسی، تفاوت در ایستار های امنیتی دو کشور، بی اعتمادی و رقابت مستمر و دخالت قدرت های بزرگ از مجموعه عوامل واگرایی هستند که تشدید آن در روابط ج.ا. ایران با عربستان سعودی، تاثیر معکوس بر روابط دفاعی ایران در قبال عربستان سعودی داشته و عملاً دیپلماسی دفاعی را با مشکل مواجه می نماید. لذا، نتیجه اصلی این تحقیق فرضیه پیش بینی شده را تایید می کند.</p> <p>این مساله نشان می دهد توسعه و گسترش دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال عربستان سعودی بر بستری از تناقضات و رقابت های پیچیده استوار است که حرکت در مسیر آن ظرافت و دقت بسیاری می طلبد. لذا، علاوه بر کمک به دستگاه دیپلماسی و رعایت آداب دیپلماسی در جهت کاستن شدت عوامل واگرایی در روابط سیاسی ج.ا. ایران و عربستان سعودی، پیش شرط های هم در تدوین، طراحی و اجرای دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی وجود دارد که رعایت آن به برقراری دیپلماسی دفاعی در قبال عربستان سعودی موثر است.</p>	
نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهشنامه دانشکده مناسب است _ مناسب نیست تاریخ و امضاء	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات طرح.....
۲	۱-۱) بیان مساله تحقیق.....
۴	۲-۱) هدفهای تحقیق.....
۵	۳-۱) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن.....
۷	۴-۱) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیر های مورد مطالعه).....
۸	۵-۱) مدل تحقیق.....
۸	۶-۱) تعریف متغیر ها و واژه های کلیدی.....
۹	۷-۱) روش تحقیق.....
۱۰	۸-۱) قلمرو تحقیق.....
۱۰	۹-۱) جامعه آماری و حجم آن.....
۱۰	۱۰-۱) محدودیت ها و مشکلات تحقیق.....
۱۱	۱۱-۱) سازماندهی فصول.....
۱۲	فصل دوم: مبانی نظری (دیپلماسی، دیپلماسی دفاعی، منابع هدایت کننده).....
۱۳	۱-۲) مقدمه.....
۱۵	۲-۲) معنی دیپلماسی.....
۱۸	۳-۲) سه دوره متفاوت دیپلماسی.....
۱۹	۴-۲) مفهوم دیپلماسی دفاعی.....

۲۲ گستره دیپلماسی دفاعی..... (۵-۲)
۲۴ اهمیت و ضرورت دیپلماسی دفاعی..... (۶-۲)
۲۶ بعد از جنگ سرد و یازده سپتامبر..... (۷-۲)
۲۷ نسبت دیپلماسی دفاعی با قدرت نرم و قدرت هوشمند..... (۸-۲)
۲۹ ادغام در سیاست خارجی..... (۹-۲)
۳۰ کارآمدی..... (۱۰-۲)
۳۲ چارچوب نظری دیپلماسی دفاعی..... (۱۱-۲)
۳۴ اهداف دیپلماسی دفاعی..... (۱۲-۲)
۳۴ دستیابی به تجهیزات دفاعی مورد نیاز..... (۱-۱۲-۲)
۳۴ مدیریت حوزه‌های امنیتی..... (۲-۱۲-۲)
۳۵ کنترل تسلیحات..... (۳-۱۲-۲)
۳۵ کسب منافع اقتصادی..... (۴-۱۲-۲)
۳۵ ثبات سازی..... (۵-۱۲-۲)
۳۶ منابع هدایت کننده دیپلماسی دفاعی..... (۱۳-۲)
۳۷ اسناد بالادستی..... (۱-۱۳-۲)
۳۷ سند راهبرد امنیت ملی..... (۱-۱-۱۳-۲)
۳۷ سند سیاست دفاعی..... (۲-۱-۱۳-۲)
۳۸ سند برنامه های توسعه..... (۳-۱-۱۳-۲)
۳۹ سند نقشه راهبردی..... (۴-۱-۱۳-۲)
۴۰ دیدگاه های شورای امنیت ملی..... (۲-۱۳-۲)
۴۰ دیدگاه های وزیر دفاع..... (۳-۱۳-۲)
۴۲ فصل سوم: تاریخچه روابط سیاسی امنیتی ایران و عربستان سعودی.....
۴۳ مقدمه..... (۱-۳)

۴۳ اهمیت روابط بین دو کشور ج.ا.ایران و عربستان
۴۵ روابط ایران و عربستان قبل از پیروزی انقلاب اسلامی
۴۵ (۱-۳-۳) روابط ایران و عربستان در دوران پهلوی اول (رضا شاه)
۴۵ (۲-۳-۳) روابط ایران و عربستان در دوران پهلوی دوم (محمدرضا شاه)
۴۷ (۴-۳) روابط ایران و عربستان بعد از انقلاب اسلامی
۴۸ (۱-۴-۳) در دوران جنگ تحمیلی
۴۹ (۲-۴-۳) حج برائت ۱۳۶۶ و قتل عام زائران ایرانی
۵۱ (۳-۴-۳) در دوران ریاست جمهوری آقای هاشمی رفسنجانی
۵۲ (۴-۴-۳) در دوران ریاست جمهوری آقای خاتمی
۵۲ (۵-۴-۳) موافقنامه امنیتی ایران و عربستان سعودی
۵۸ (۶-۴-۳) در دوران ریاست جمهوری آقای احمدی نژاد
۶۰ فصل چهارم: وضعیت جغرافیایی و ساختار سیاسی و نظامی عربستان سعودی
۶۱ (۱-۴) مقدمه
۶۱ (۲-۴) وضعیت جغرافیایی
۶۱ (۱-۲-۴) موقعیت ژئواستراتژیک
۶۳ (۲-۲-۴) موقعیت ژئوپولیتیک
۶۴ (۳-۲-۴) وسعت و اندازه، مساحت و مختصات
۶۵ (۴-۲-۴) مرزها و همسایگان
۶۵ (۵-۲-۴) خلیج فارس
۶۶ (۳-۴) وضعیت سیاسی
۶۶ (۱-۳-۴) تاریخچه حکومت
۶۸ (۲-۳-۴) فرایند تاریخی سلطنت آل سعود
۷۷ (۳-۳-۴) رابطه سیاست و دین در نظام حکومتی

۷۸(۴-۳-۴) ساختار حکومتی
۷۸(۱-۴-۳-۴) سیستم حکومتی
۷۸(۲-۴-۳-۴) نوع حکومت
۸۰(۳-۴-۳-۴) قانون اساسی
۸۱(۴-۴-۳-۴) قوای حکومتی
۸۳(۵-۴-۳-۴) نظام قبیله ای در ساختار سیاسی عربستان سعودی
۸۴(۴-۴) ساختار نظامی عربستان سعودی
۸۵(۱-۴-۴) تاریخچه تشکیل ارتش عربستان سعودی
۸۶(۲-۴-۴) تهدیدات نظامی عربستان سعودی
۸۷(۳-۴-۴) کمیسیون امنیت ملی (شورای عالی دفاع)
۸۹(۴-۴-۴) نیروهای مسلح عربستان سعودی
۹۰(۵-۴-۴) نیروهای نظامی و شرایط خدمت
۹۱(۶-۴-۴) هزینه های نظامی
۹۳(۷-۴-۴) خریدهای تسلیحاتی
۹۵(۸-۴-۴) تلاش برای خودکفایی نظامی
۹۶(۹-۴-۴) درجات نظامی
۹۶(۱۰-۴-۴) پیمان های نظامی
۹۷(۱۱-۴-۴) سلاحهای کشتار جمعی
۹۹(۱۲-۴-۴) شهرک هسته ای
۹۹(۱۳-۴-۴) شهرک نظامی ملک خالد
۱۰۰(۵-۴) نیروی هوایی سلطنتی سعودی
۱۰۱(۶-۴) نیروی دفاع هوایی عربستان سعودی
۱۰۲(۷-۴) نیروی زمینی
۱۰۳(۸-۴) نیروی دریایی عربستان سعودی

۱۰۴ ۹-۴) گارد ملی عربستان سعودی
۱۰۵ ۱۰-۴) حضور نظامیان آمریکایی
۱۰۸ ۱۱-۴) سرویسهای امنیتی و پلیس
۱۰۹ ۱۲-۴) مطوعین
۱۱۱ فصل پنجم: سیاست خارجی و چالش های دفاعی - امنیتی عربستان سعودی
۱۱۲ ۱-۵) مقدمه
۱۱۳ ۲-۵) بستر های اعمال سیاست خارجی
۱۱۳ ۱-۲-۵) اصول و مبانی
۱۱۴ ۲-۲-۵) عوامل تاثیر گذار بر سیاست خارجی عربستان
۱۱۴ ۱-۲-۲-۵) عوامل داخلی
۱۱۴ ۱-۱-۲-۲-۵) جغرافیای سیاسی
۱۱۴ ۲-۱-۲-۲-۵) منابع عظیم انرژی
۱۱۶ ۳-۱-۲-۲-۵) وجود حرمین شریفین
۱۱۶ ۴-۱-۲-۲-۵) نهادهای تصمیم گیری
۱۱۸ ۲-۲-۲-۵) عوامل خارجی
۱۱۸ ۱-۲-۲-۲-۵) وابستگی به قدرت های بزرگ
۱۱۹ ۲-۲-۲-۲-۵) نگاه مذهبی به عربستان
۱۲۰ ۳-۲-۵) اهداف سیاست خارجی
۱۲۱ ۴-۲-۵) محور های اساسی عربستان در اعمال سیاست خارجی
۱۲۱ ۱-۴-۲-۵) محور خلیج فارس
۱۲۳ ۲-۴-۲-۵) محور عربی
۱۲۴ ۳-۴-۲-۵) محور اسلامی
۱۲۴ ۴-۴-۲-۵) محور بین المللی

- ۳-۵) چالشهای دفاعی - امنیتی عربستان سعودی ۱۲۹
- ۱-۳-۵) مسابقهٔ تسلیحاتی منطقه ای ۱۲۹
- ۲-۳-۵) مخالفت با حضور نظامی آمریکا در خاک سعودی ۱۳۰
- ۳-۳-۵) سرکوب سیاسی و نقض حقوق بشر ۱۳۰
- ۴-۳-۵) تنشهای منطقه ای ۱۳۰
- ۵-۳-۴) پشتیبانی از تروریسم بین المللی ۱۳۱
- ۶-۳-۵) کمبود نیروی انسانی ۱۳۲
- ۷-۳-۵) پیچیدگی سیستم های دفاعی ۱۳۲
- ۸-۳-۵) تبعیض مذهبی جهت عضویت در نیروهای مسلح ۱۳۳
- ۹-۳-۵) شبه نظامیان ضد رژیم ۱۳۴
- ۱۰-۳-۵) نگرانی هایی از ناحیه ی عراق ۱۳۵
- ۱۱-۳-۵) ابعاد فرقه گرایی ۱۳۵
- ۱۲-۳-۵) نفوذگران یمنی ۱۳۶
- فصل ششم: دیپلماسی دفاعی ایران در قبال عربستان سعودی ۱۳۷
- ۱-۶) مقدمه ۱۳۸
- ۲-۶) اهداف دیپلماسی دفاعی ایران ۱۳۹
- ۱-۲-۶) مهندسی محیط بین المللی ۱۳۹
- ۲-۲-۶) کسب منافع اقتصادی ۱۳۹
- ۳-۲-۶) دستیابی به تجهیزات و فناوری های دفاعی مورد نیاز ۱۴۰
- ۴-۲-۶) ثبات سازی ۱۴۰
- ۵-۲-۶) کنترل تسلیحات ۱۴۰
- ۶-۲-۶) اعتماد آفرینی ۱۴۰
- ۳-۶) منابع ۱۴۱

- ۱۴۱ ۱-۳-۶) سیاست های کلی.....
- ۱۴۳ ۱-۳-۶) برنامه های توسعه.....
- ۱۴۴ ۱-۳-۶) شورای عالی امنیت ملی.....
- ۱۴۴ ۱-۳-۶) دیدگاه های وزیر دفاع.....
- ۱۴۴ ۴-۶) موانع و عوامل واگرایی.....
- ۱۴۵ ۱-۴-۶) تفاوت های قومی و مذهبی.....
- ۱۴۶ ۲-۴-۶) تفاوت های ساختار های سیاسی.....
- ۱۴۶ ۳-۴-۶) تفاوت در ایستار های امنیتی دو کشور.....
- ۱۴۷ ۴-۴-۶) بی اعتمادی و رقابت مستمر.....
- ۱۴۸ ۵-۴-۶) دخالت قدرت های بزرگ.....
- ۱۴۸ ۶-۴-۶) اختلافات ایدئولوژیکی (وهابیت و شیعه).....
- ۱۴۸ ۷-۴-۶) رقابت و تلاش دو کشور برای رهبری جهان اسلام.....
- ۱۴۹ ۸-۴-۶) تفاوت ایران و عربستان در نگاه منطقه ای به حوزه خلیج فارس.....
- ۱۵۱ ۵-۶) عوامل همگرایی.....
- ۱۵۳ ۶-۶) سطوح دیپلماسی دفاعی ایران در قبال عربستان.....
- ۱۵۳ ۱-۶-۶) سطح دو جانبه.....
- ۱۵۳ ۱-۱-۶-۶) تاکید بر مشترکات دینی و فرهنگی.....
- ۱۵۳ ۲-۱-۶-۶) همکاری های اقتصادی زیربنای همکاری های امنیتی.....
- ۱۵۴ ۳-۱-۶-۶) اتخاذ رویکرد واحد در سیاست های اعلامی و اعمالی.....
- ۱۵۴ ۴-۱-۶-۶) برگزاری نشست های مشترک امنیتی و دفاعی.....
- ۱۵۵ ۲-۶-۶) سطح منطقه ای.....
- ۱۵۵ ۱-۲-۶-۶) عملیاتی کردن «نظریه کارکردگرایی» در حوزه امنیت منطقه ای.....
- ۱۵۵ ۲-۲-۶-۶) اطمینان به شیخ نشین های جنوبی خلیج فارس در نظام تصمیم گیری.....
- ۱۵۵ ۳-۲-۶-۶) ترغیب کشورهای دیگر جهت پیوستن به اتحاد امنیتی ج.ا. ایران و عربستان.....

۱۵۶۴-۲-۵-۶ حضور ایران در ترتیبات امنیتی موجود منطقه خلیج فارس
۱۵۶۵-۲-۶-۶ کسب اعتبار و پرستیژ در منطقه
۱۵۶۳-۶-۶ سطح بین المللی
۱۵۶۱-۳-۶-۶ در نظر گرفتن منافع کشورهای خارج از منطقه در روند مذاکرات
۱۵۷۲-۳-۶-۶ اتخاذ سیاست چند جانبه گرایی در سطح بین المللی
۱۵۷۳-۳-۶-۶ اتخاذ رویکرد فرامنطقه گرایی از جانب ج.ا.ایران
۱۵۷۷-۶ فرصت های فرا روی در قبال دیپلماسی دفاعی ایران در قبال با عربستان
۱۵۸۱-۷-۶ تامین منافع واقعی و بلندمدت دو کشور در امنیت درون سیستمی
۱۵۸۲-۷-۶ ارتقای جایگاه منطقه ای و بین المللی ج.ا.ایران
۱۵۹۳-۷-۶ زمینه ای برای حل اختلاف های مرزی کشورهای حاشیه خلیج فارس
۱۶۰جمع بندی و نتیجه گیری
۱۶۵منابع و ماخذ
۱۷۱پیوست ها و ضمائم
۱۸۳جداول
۱۹۴نمودارها
۲۰۲عکسها
۲۰۵نقشه ها

فصل اول:

کلیات طرح

۱-۱ بیان مساله تحقیق :

جهان امروز نسبت به جهان گذشته دچار تحولات جدی و ماهوی شده است. رشد دانش و ارتقاء دامنه آگاهی جوامع به هیچ وجه با جهان گذشته قابل مقایسه نمی باشد. به همان مقدار که آگاهی مردم رشد یافته، مقدار تاثیرگذاری و تفهیم مفاهیم و ترمینولوژی‌هایی که در راستای امنیت ملی و منافع ملی هر کشوری باشد، با پیچیدگی و دشواری‌های جدی روبه‌رو می‌شود.

در بین مناطق سیاسی مهم جهان کنونی منطقه خاورمیانه از اهمیت بسزایی در تحولات منطقه و محیط بین الملل برخوردار بوده است. خاورمیانه از گذشته‌های دور مورد توجه محافل علمی و سیاسی بوده لیکن تحولات اساسی منطقه خاورمیانه در دهه های اخیر به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران (سال ۱۳۵۷ هـ. ش. ۱۹۷۹م)) باعث بروز تغییرات اساسی در آرایش ژئوپلیتیکی آن گردید. منازعه دیرینه اعراب و رژیم صهیونیستی و تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی بازیگران ملی و فراملی در عرصه روابط بین‌الملل، این منطقه را به کانون فعالیت‌های دیپلماتیک قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای تبدیل کرده است. تحولات اخیر در منطقه خاورمیانه و جهان عرب اعم از جنبش‌های مردمی اعراب، سرنگونی رژیم بن علی در تونس و حسنی مبارک در مصر، اعتراض‌های مردمی در یمن، بحرین و سوریه، تغییر رویکرد آمریکا نسبت به منطقه و چرخش استراتژیک این کشور در تغییر مشی و رفتار خارجی از سیاست‌های مهار و بازدارندگی به اقدامات پیشگیرانه، نقش و جایگاه کشورها برتر منطقه نظیر ایران و عربستان، باعث شد تا بار دیگر خاورمیانه محور اصلی رسانه‌های جهان و مورد توجه سیاست‌مداران و پژوهشگران ارشد دنیا قرار گیرد.

منطقه خاورمیانه در سال‌های اخیر که جهان در مرحله گذار ژئوپلیتیکی قرار داشته همواره با تلاطم شکل‌گیری نظم نوین همراه بوده است و چون این نظم هنوز شکل نگرفته، «امنیت» به مهمترین مسأله کشورهای درگیر در منطقه تبدیل گردید.

در بین کشورهای حوزه خلیج فارس و منطقه ژئو استراتژیک خاورمیانه، جمهوری اسلامی ایران و عربستان، دو کشور مهم و تاثیرگذار محسوب می‌شوند. این دو کشور با دارا بودن ذخائر عظیم هیدروکربنی و موقعیت استراتژیک در منطقه از اهمیت زیادی برخوردارند. از سوی دیگر تمرکز قدرت دو گروه اصلی مسلمانان یعنی شیعیان و اهل سنت در دو کشور ایران و عربستان این کشورها را به دو قطب فرهنگی، فکری و مذهبی در جهان اسلام تبدیل کرده است. تا قبل از پیروزی انقلاب

اسلامی، دو کشور ایران و عربستان دکترین دو ستونی نیکسون را تشکیل می‌دادند که از سوی آمریکا به منظور تامین امنیت منطقه در راستای منافع غرب تدوین شده بود. ایران به عنوان ستون سیاسی نظامی با در اختیار گرفتن پیشرفته‌ترین تجهیزات نظامی روز و حمایت نظامی و سیاسی ایالات متحده، بعنوان ژاندارم آمریکا و حافظ منافع غرب و خط مقدم جبهه مقابله کمونیسم شناخته می‌شد و عربستان بدلیل برخورداری از درآمد های بالای نفتی نقش ستون اقتصادی مالی دکترین امنیت دو ستونی نیکسون را ایفا می‌کرد. پس از وقوع انقلاب اسلامی ایران و سقوط رژیم پهلوی، با خارج شدن ایران از بلوک غرب و انتخاب مشی مستقل سیاست خارجی در معادلات استراتژیک منطقه، چرخش ایجاد شد و عربستان در استراتژی های غرب از اهمیت بیشتر برخوردار شد و روابط این کشور با جمهوری اسلامی ایران وارد مرحله جدیدی گردید. حمایت های سیاسی اقتصادی عربستان از رژیم صدام حسین در جنگ تحمیلی علیه جمهوری اسلامی ایران، به شهادت رساندن حجاج ایرانی در سال ۱۳۶۶ در شهر مکه، حضور و موضعگیری های عربستان در شورای همکاری خلیج فارس علیه ایران و برخی مسائل دیگر موجبات واگرایی در روابط دو کشور را فراهم آورد، اما تحولات دیگر از جمله به قدرت رسیدن ملک عبدال... و پرهیز از دشمن تراشی در سیاست خارجی ایران، مواضع مشترک دو کشور در خصوص جنگ خلیج فارس و برخی همکاریهای منطقه ای زمینه همگرایی بین دو کشور را فراهم آورد. رقابت های دو کشور در لبنان، فلسطین و عراق پس از اشغال و اختلاف نظر ها در خصوص موضوع هسته ای ایران، جنبش های مردمی در مصر، تونس، بحرین، یمن، سوریه نیز از مسایل مهم و تاثیر گذار در کشش های واگرایانه در روابط دو کشور است که هنوز پابرجا هستند. از سوی دیگر، خصومت های غرب و در راس آن ایالات متحده آمریکا با جمهوری اسلامی ایران بدون تردید در روابط دو کشور عربستان و ایران تاثیر گذار بوده است.

دستیابی به جایگاه هژمونیک و ایفای نقش برتر در منطقه، یکی از اهداف سیاست خارجی ایران در قبل و بعد از انقلاب اسلامی بوده است. سند چشم انداز و افق سال ۱۴۰۴ ه.ش بر دستیابی ایران به جایگاه قدرت اول منطقه، در زمینه های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، بازدارندگی نظامی و ... تاکید می‌کند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، جریان انقلاب و جنگ، توان موثر کشور را در ارتباط با ایفای نقش منطقه ای کاهش داد، ولیکن پس از پایان جنگ همواره ایران تلاش نمود تا

برابری سیاست های کلی نظام، سند چشم انداز، اسناد راهبردی و توسعه و ... به دنبال ایجاد یک ساختار امنیت منطقه ای بومی باشد. به گونه ای که این ساختار با مشارکت تمامی کشورهای منطقه ایجاد شود. با وجود این، متأسفانه ایده ها و تلاش های جمهوری اسلامی ایران هنوز به نتیجه کامل نرسیده و نحوه تعاملات و دیپلماسی سیاسی ایران با دیگر کشورهای منطقه نظیر عربستان سعودی، به واسطه سیاست های غیر اصولی برخی بازیگران و دخالت قدرت های دیگر، گرفتار معمای امنیتی یا معمای دفاع شود.

دیپلماسی یکی از ابزارهایی است که می تواند به مناسبات کشورها چهارچوب ببخشد و هدایت و راهبری آن را در مسیری هماهنگ قرار دهد. در این میان شکل مناسبات هر کشور در هر حوزه ای توسط نهادهای مسوول آن حوزه هدایت می شود و در این راستا حوزه مناسبات دفاعی و امنیتی از جمله حوزه هایی است که زیر عنوان «دیپلماسی دفاعی» شکل گرفته است. در چنین چارچوبی جمهوری اسلامی ایران بعنوان یک بازیگر فعال منطقه ای در حوزه منطقه خاورمیانه، به اهمیت نوع دیپلماسی خود به دلیل شکل بندی ژئوپلتیک جنگ در منطقه واقف بوده و تلاش کرده است تا در روند تحولات منطقه ای به صورت فعالانه شرکت کند. به عبارت دیگر بخش دفاعی کشور می تواند نقش مکمل برای سیاست ایران به دنبال کسب آزادی عمل کشور در روابط خارجی و اتخاذ نقش فعالانه و مستقلانه تر باشد تا بتواند در روابط بین الملل صاحب ابتکار عمل گردد.

سوال اصلی تحقیق اینست که عوامل واگرا در روابط ایران و عربستان چه تاثیری بر دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان دارد؟

۱-۲ اهداف تحقیق :

در راستای پوشش جامع فرایند جمع آوری اطلاعات برای توصیف و تحلیل رابطه متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش اهداف زیر صورت بندی گردیده است.

چرایی دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان

نقش و جایگاه مذهب در روابط سیاسی و دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران و عربستان

عوامل تاثیر گذار بر دیپلماسی دفاعی عربستان

شناخت استراتژی های مختلف عربستان سعودی در قبال ایران بعد از انقلاب اسلامی
شناخت منافع غرب در قبال منطقه خاورمیانه و تحلیل نقش آفرینی آنها
بررسی پیمان های دفاعی و نظامی بین دو کشور
بررسی بودجه نظامی کشور عربستان سعودی در سه دهه اخیر
فرصت ها و تهدیدات حضور عربستان در تحولات اخیر منطقه
شناخت میزان تعاملات عربستان و قدرت های بزرگ و آینده روابط آنها
آینده دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی

۱-۳ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :

دکترین صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران تولید ابزار دفاعی، «بازدارندگی فعال» و «دفاع مبتکرانه و موثر» است. در این جهت توان دفاعی در اتحاد دفاعی با جهان اسلام و در خدمت به صلح و امنیت پایدار منطقه به کار گرفته می شود. تجربه ۳۴ ساله انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی نیز نشان داده است که جمهوری اسلامی ایران نه تنها تهدید و رقیبی برای هیچ کشوری در منطقه محسوب نمی شود، بلکه خود را همدل، همراه و دارای منافع بلند مدت مشترک با همسایگان خود می بیند. از این زاویه، کشورهای منطقه چون عربستان قادر به تامین ثبات و امنیت پایدار منطقه هستند، اما نه از طریق توسعه نظامی گری، بلکه این امر نیازمند «نقشی فراگیر و ثبات ساز» است، بهترین شیوه در تحقق ثبات، امنیت و آرامش ناظر بر همکاری کشورهای منطقه از طریق «همگرایی امنیتی» و «همکاری های اقتصادی» است. از اینرو، ایران کشورهای منطقه را در مقابل خود نمی بیند، بلکه آنها را در یک مجموعه واحد مورد توجه قرار می دهد. بنابر این، دیپلماسی دفاعی به عنوان نقطه اتصال دکترین دفاعی جمهوری اسلامی ایران و همکاری های منطقه می تواند نقشی فعال در ایجاد همگرایی منطقه ای با عربستان سعودی ایفا نماید.

پس از انقلاب اسلامی، عوامل واگرا به نسبت بستر های همگرا در روابط سیاسی بین دو کشور ایران و عربستان پر رنگ تر بوده است از طرفی ایران بر اساس اسنادی چون سیاست های کلی نظام و سند چشم انداز افق ۱۴۰۴ ه.ش تلاش دارد تا با کمک دیگر کشورهای منطقه همچون عربستان

سعودی امنیت خاورمیانه را تامین نموده و به عنوان قدرت برتر منطقه تبدیل شود. از اینرو، شناخت کامل عوامل واگرا در بین روابط دو کشور ایران و عربستان ما را در انتخاب راهکارهای میان مدت برای رسیدن به یک دیپلماسی دفاعی بلند مدت در راستای چشم انداز ۱۴۰۴ ه.ش از اهمیت بسزایی برخوردار است. لذا، در این نوشتار ضمن اشاره به بسترهای همگرایی به بررسی عوامل واگرایی در روابط بین دو کشور ایران و عربستان سعودی و تاثیر آن بر دیپلماسی دفاعی دو کشور، پرداخته می‌شود.

از اینرو، عوامل مشروحه ذیل، موثر در انگیزه پژوهشگر برای تحقیق بوده و پژوهش در خصوص موضوع عوامل واگرایی در دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران در قبال عربستان سعودی، را ضرورت می‌بخشد.

- جایگاه دیپلماسی دفاعی جهت تامین منافع ملی و ارتقاء امنیت
- نقش تاثیر گذار دیپلماسی دفاعی در روابط سیاسی کشورها
- نقش عربستان سعودی در تحولات منطقه ای
- رقابت عربستان سعودی با ایران جهت تبدیل شدن به قدرت برتر خاورمیانه
- نقش عربستان سعودی بعنوان کشور تاثیر گذار در شورای همکاری خلیج فارس
- تاثیر گذاری تحولات داخلی و سیاست های خارجی عربستان سعودی بر دیگر کشورهای عربی.
- استفاده غرب و امریکا از عربستان سعودی جهت اجرایی نمودن منافع خود
- پژوهش علمی محدود در زمینه دیپلماسی دفاعی ج.ا. ایران
- شناخت عوامل واگرا در روابط سیاسی ایران و عربستان سعودی
- پرداختن به چرایی نقش آفرینی عربستان در تحولات اخیر منطقه خاورمیانه ۲۰۱۱ م
- مسائل مرتبط با بیداری اسلامی اعراب
- جامع نبودن تحقیقات انجام شده موجود
- اهمیت روابط دو کشور ج.ا. ایران و عربستان سعودی بر دیگر کشورهای منطقه خاورمیانه

۱-۴ سوالات یا فرضیه‌های تحقیق (بیان روابط بین متغیر های مورد مطالعه):